

VERES PÁLNÉ

Veres Pálúé

Európa nyugati felében világrengető, véres események játszódtak le. A francia forradalom, Napoleon hadjáratai, a grande armée összeomlása, utána meg Bécsben mámoros, kárneválos kongresszuson jelentették ki a világ sorsának intézői, hogy az utolsó húsz évben nem történt semmi. Az országhatárokat, térképeket kiigazították, a trónokat helyreállították, sőt még csendet is tudtak teremteni, mert hiszen mindenki annyira elfáradt, hogy csak béke, nyugalom után áhítozott. És nemcsak elfáradtak, hanem szegények is lettek az emberek. Életük stílusa teljesen megváltozott. A pompás, ragyogó empire, Napoleon uralkodásának diadalmas háttere megszürkült, megkopott. A selyem helyét kreton foglalta el, az új életforma a meleg, kedves, kissé nyárspolgáris, de mindig intim biedermeier lett.

Így volt ez a Lajtán túl, de hozzánk a régi jó, delizsáncon járó időkben mindennek csak gyenge szele érkezett el. Az udvarházak, de még a kastélyok élete sem változott a nyugati események hatása alatt. Továbbra is úgy maradt minden, mint az apák, nagyapák idejében. Csend volt. A II. József halálát követő nagyszerű fellángolás már alig pislákolott. A magyar színészet tengődött. Tudós Társaság alapításáról újra csak néhány lelkes hazafi ábrándozott. Egyedül Kazinczy próbálta Széphalomból a magyar művelődés iránti érdeklődést ébren tartani. Kevesen hallgattak szavára, mert bizony a legtöbb helyen, ahol művészzel, irodalommal, tudománnyal törődtek, nem is tudtak magyarul. A közügyekről latinul tanácskoztak a férfiak, otthon meg az asszony néppel németül, franciául társalogtak. Bécs, Weimar, Paris irodalma iránt érdeklődtek ugyan a magyarok, de azt már nagyon csodálták, hogy olyan igazi magyar úr, mint Kisfaludy Sándor versfarragásra adja a fejét.

Így volt ez szerte az országban, így volt hát Láziban, a Beniczkyek ősi fészkében is. A háziasszony apja Sturmman Márton volt, a XVIII. század zsendülő magyar közgazdasági

életnek érdekes, nagyszabású egyénisége. Leánya meg korának egyik legkiválóbb asszonya. Azokhoz a francia dámákhoz hasonlított, akik szalonjukban koruk legkiválóbb szellemeit gyűjtötték össze, akiknek levelei a francia irodalom mesterművei közt szerepelnek. Beniczky Pálné is országszerte híres volt gyönyörű leveleiről, nemcsak családi ünnepeknek volt kedves költője, szépen gördülő alexandrinusokban megírta a világ történetét is . . . Hogy magyarul nem igen tudott, azt abban az időben mindenki egészen természetesnek találta.

De Beniczky Pálné bármennyire szerette az irodalmat, bármilyen pompás élethez szokott apja vizesréti kastélyában, ahol, úgy meséli a hagyomány, egyízben huszonnégy chevaux légers tiszt járta el lóháton a nagyebédlőben a négyest, mégsem volt francia asszony. Nem elégítette ki sem az irodalom szeretete, se nagyszerű társadalmi élete. A másokon segíteni tudó és segíteni akaró nagyasszonyok emléke, szelleme ott élt a nógrádi hegyek közt, úgy, hogy mikor József nádor második felesége, Hermin főhercegnő meg akarta a szegények istápolását Pesten, Budán szervezni, Beniczky Pálné lett leghívebb munkatársa, igazi jobbkeze. A fiatal főhercegnő csak rövid ideig próbálhatta a főúri asszonyokat a másokon segítség nem eszméinek megnyerni. Alig két évet töltött Budán, mikor meghalt és munkatársai bizony mind cserben hagyták alkotásait. Csak Beniczky Pálné próbált megküzdeni az emberek közönyével, igyekezett fenntartani az első magyar asszonyegyesületet. Fenn akarta tartani, mert látta, hogy milyen nagy szükség van rá, de úgy érezte, tartozik ezzel a szegény főhercegnő emlékének. Rajongott a nádor kiváló feleségéért. Második leányát is Hermin főhercegnőről nevezte el Beniczkykné, mintha azt remélte volna, hogy nevével együtt a főhercegnő minden szépért, jóért lelkesedő szívét is beleplántálja gyermekébe.

A kis Beniczky Hermin még alig volt egy éves, amikor apját elvesztette. Kiváló szellemű és csupa szív anyjuknak talán sikerült volna az apát pótolni, mert hiszen csak gyermekeinek élt, de éppen tizennégy év múlva, 1831-ben, a rettenetes kolerajárvány egy napon ragadta el Beniczkyknét, egyetlen nővérét és unokaöccsét. A most igazán árva Beniczky-leányokért nagyapjuk jött Pestre és vitte őket magával tógyöröki kastélyába.

Sturmann Márton ugyan hazánk egyik legkiválóbb férfija volt, de már öreg, morózus is, leányainak tragikus halála megannyira megtörte, hogy még unokái se tudták felvidítani. Nem is igen törődött a három fiatal leánnyal, akik szomorú napokat töltöttek az öreg úr magános házában. Társaság nagyon ritkán vetődött hozzájuk, a testvérek olvastak, rouletteztek, a gazdasággal bibelődtek. Senki sem kérdezte, hogyan töltik napjaikat. Ami éppen kezükbe került, azt szedték ki Sturmann Márton könyvtárából, ami az elmúlt korszak, a nagypapa nemzedékének gondolatvilágába vezette őket vissza. Nagyon keveset tanultak, az olvasmányok rendszertelenül rakározódtak el lelkükben. Arról a lelkes, nagyszerű munkáról, akarásról, ami éppen napjaikban az egész magyarságot hatalmába kerítette, fogalmuk sem volt. Mikor sógornőjük, Beniczkykné Bónis Jeanette az Auróra köteteit magával hozta Tógyörökre, Beniczky Hermin azt se tudta, hová legyen a csodálkozástól. Hogyan, hát magyar könyvek is vannak, magyarul is írnak, olvasnak az emberek? Később, mint nagyleány, nagynénjének, Tihanyinének házában megismerte a magyar szellemi élet néhány vezéralakját, akik a német nevelésű leányban felébresztették a magyar kultúrtörekvések iránti érdeklődést.

Huszonnégy éves volt Beniczky Hermin, mikor farádi Veres Pál felesége lett. Bár egyetlen kis leánya nevelésével maga foglalkozott, háziasszonyi kötelességeit híven teljesítette és mint fiatal asszony nagyon sokat betegeskedett, élénk figyelemmel kísérte az országos, a megyei életet. Megyegyűlésről hazajövő férjének mindenről a legpontosabban be kellett számolnia. És a komoly beszélgetések közepette Veres Pálné állandóan szomorúan tapasztalta, hogy milyen keveset tud, mennyire nem értheti meg az emberiséget mozgató nagy eszméket. Pedig amikor csak tehette, tanult. Legnagyobb öröme volt, ha kiváló egyéniségekkel beszélgethetett, akik a tudás, a művelődés útján előre segíthették.

Veres Pálné fiatalságát szomorúvá, rideggé tette anyja korai halála, hogy nem volt senkije, aki igazán szerette, megértette, vezette volna. Olyan fájdalmasan érezte ennek az anyai szeretetnek hiányát, hogy igyekezett egyetlen leányának igazi barátja lenni. És mert a jó nevelés, alapos tudás hiányát is lépten-nyomon érezte, leánya nevelését kü-

lönös gonddal vezette. Pedig akkortájt nem valami sokat törődtek a leányok nevelésével. A falusi pap megtanította őket írni, olvasni, számolni, a nevelőnőtől németül, franciául tanultak, meg egy kicsit énekelni, zongorázni, esetleg valami kézimunkát is. Ezzel a tanulás már be is fejeződött. Ha azután a háztartás vezetéséhez is konyított a leány, akkor szülei megnyugodhattak, hogy mindazt tudja, amire az életben szüksége lehet.

Veres Pálné másnak szerette volna a leánynevelést látni. Erélyesen szembehelyezkedett az általános felfogással, amely nemcsak feleslegesnek, hanem valósággal károsnak tekintette leányoknál a komoly tudást. Hiszen a leány lesz a család központja, éltető lelke, a jövő nemzedék nevelője, irányítója. Ennek a nagyszerű hivatásnak pedig nem könnyű eleget tenni. „Hogyan neveljen az, aki maga is neveletlen?” — kérdezte sokszor vita közben Veres Pálné barátaitól.

A leányát nem is úgy nevelte, amint azt szűkebb-tágabb környezetében látta. Leányiskolák nem voltak, de meg nem is akart volna egyetlen gyermekétől megválni, ezért Szilárdat otthon taníttatta. De arra nagyon vigyázott, hogy a nevelőnök az idegen nyelvvel idegen szellemet ne csepegtessenek leánya lelkébe. A tudomány világát se engedte előle elzárni és hogy igazán lelkes, megértő magyar asszony váljék majd belőle, szükségesnek tartotta, hogy hazája történetét, irodalmát alaposan ismerje. Két fiatal poéta, Győry Vilmos és Dalmady Győző tanították, akik érdeklődést, igazi lelkes szeretetet oltottak a fiatal leány szívébe a magyar lélek minden megnyilvánulása iránt.

Veres Pálné együtt tanult leányával. Egyetlen órát se mulasztott volna el, minden alkalmat megragadott, hogy tettel is bizonyítsa érdeklődését a Bach-korszakban lassan új erőre kapó nemzeti törekvések iránt. Az 1859. évi Kazinczy - ünnepet élete egyik legszebb napjának tekintette, ő is, leánya is régi családi képek után készült pompás magyar ruhákban jelentek meg. Amikor meg Bohus Szögyény Antónia felszólította a magyar nőket, hogy hímezzenek az akadémikusoknak karosszékeket, ő és leánya voltak az elsők, akik erre a munkára vállalkoztak.

Veres Pálné szellemi fejlődésére a legnagyobb hatással a fiatal sztrégovai földesúr, Madách Imre volt. Férjének fiatal-

kori barátja gyakori vendége volt a vanyarci kastélynak. Értékes, komoly könyveket hozott a háziasszonynak, figyelmét a természettudományoknak az akkori kor asszonyai lelkétől olyan távol álló világára is felhívta. De hozott Vanyarcra Heine-verseket is, vidáman szórakoztak képrejtvényekkel, miknek megfejtésében Madách Imre mester volt. Amikor Madách fogságban sínylődött, meglátogatták Pozsonyban, virágot is vittek neki. Ezt a baráti figyelmet egyik legszebb versében énekelte meg a rab poéta.

Amikor Madách hazajött az ősi házba, családi életét romokban találta. A keserű bánatnak, fájdalmas csalódásnak ezekben az éveiben a vanyarci meleg, meghitt családi kör volt egyetlen vigasztalása. Otthon az Ember tragédiáján dolgozott, készülő műve egyes részeit Vanyarcon olvasta fel. És hogy a pesszimista, elkeseredett zseni művében mégis glóriát font a földre vigaszt és harmóniát hozó örök asszony fölé, az Veres Pálné befolyása, érdeme.

Az Ember tragédiája elindult világhódító útján. Az Akadémia tagjává választotta íróját. Veres Pálné elolvasta Madách székfoglaló beszédét a Koszorú-ban és kétségbeesett. Hogyne esett volna kétségbe, hiszen barátjuk a nőt szellemileg alacsonyrendű lénynek írta le, aki a férfiban ugyanazokat az érzéseket kelti, mint az elhagyott gyermek, dermedt madár, letépett virág. Így ítéli hát meg a nőt egy olyan magasabbrendű szellem, mint Madách, aki ugyan keserűen csalódott egy nőben, de akinek azért mégsem szabad elfelejteni, hogy a nők ugyan nem dicsekedhetnek olyan alkotásokkal, mint a férfiak, de ennek nem képességeik hiánya, hanem ferde nevelésük az oka. Hiszen semmire sem tanítják, soha nem is tanították őket. Veres Pálnét annyira bántotta Madách Imre lesújtó véleménye a nőkről, hogy tollat ragadott és hosszú levélben cáfolta meg barátjuk állításait. A költő lovagiasan elismerte ellenfele igazát, sőt még arról is biztosította Veres Pálnét, hogyha erről a témáról előbb beszélgettek volna, bizonyára más eszmék tükröződnének értekezésében a nőkről.

Madách levele ugyan teljes elégtételt szolgáltatott Veres Pálnénak, de ő érezte, hogy ez a kérdés még nincs elintézve. A nők szellemi képessége egész bizonyosan nem olyan alacsonyrendű, mint ezt Madách és sajnos, az egész közvélemény hiszi és hirdeti. De hogy a nagy többség tudatlan és művelet-

len, éppen ezért csak üres, léha szórakozásokban leli kedvét, az bizonyos. Egyetlen leányát már férjhez adta, így volt Veres Pálnénak ideje ezen a kérdésen gondolkozni és nemsokára már a megoldás útja is tisztán állt előtte. Tanítani kell a leányokat, jobban nevelni és a nőknek az a sok hibája, amit most méltán vetnek a szemükre, nemsokára csak a műit csúnya emléke lesz. De azt is érezte Veres Pálné, hogy ilyen irányú felszólítással hiába fordulna az intéző körökhöz. Senki sem lesz hajlandó ezekkel az eszmékkal foglalkozni. A közvéleményt kell előbb felrázni, a nőket arra bírni, hogy jobb nevelésért, több tudásért, iskolákért síkra szálljanak. Irt egy cikket. „Felhívás a nőkhöz” volt a címe, és izgatottan dobogó szívvel kopogtatott be vele a Pesti Napló szerkesztőségébe. De Királyi Pál szerkesztő nagyon hidegen fogadta. Csak éppen rápillantott a címre és már adta is vissza a kéziratot, „Asszonyújságba való, tessék egy divatlaphoz vinni”, ez volt a válasz. Szegény Veres Pálné szégyenkezve, leforrázva távozott és talán örökre el is temette volna eszméit, ha a lépcsőházban nem pillantja meg a Hon szerkesztőségének tábláját. „Talán Jókai!” lobbant fel benne a remény szikrája és nem csalódott. Jókai meg is ígérte, hogy a felhívást közölni fogja. A kéziratot ugyan félretette, el is felejtkezett ígéretéről, de ez a kis biztatás is elég volt arra, hogy Veres Pálné figyelmeztetni merészelje a mosolygó szemű szerkesztőt és a felhívás így végül mégis napvilágot látott.

A mozgalom ezzel megindult, de Veres Pálné tudta, ha eredményt akar elérni, legalább eleinte minden egyes nőt egyenként kell eszméinek megnyerni. És ő bámulatos, szinte emberfeletti erővel fogott a hívek toborzásához. Mentek a levelek az ország minden tájára, rokonokhoz, barátokhoz, ismerősökhöz. Szerencsére a közöny, az ellenszenv mellett annyi rokonérzést, annyi megértést is tapasztalt, hogy 1867-ben 22 asszony közreműködésével megtarthatták a Tigriszálló nagytermében az első értekezletet. Egy év alatt azután annyian csatlakoztak a mozgalomhoz, hogy megalakulhatott az első, a nőnevelés javításáért küzdő egyesület és pecsétjére írta: Haladjunk!

Veres Pálné lett az egyesület elnöke, gróf Teleki Sándorné az alelnök. Munkásságuk célja tisztán, világosan állt előttük, de azt is jól tudták, hogyha nem akarják csekély-

számú hívüket is elriasztani, csak nagyon lassan haladhatnak előre. Anyagi erejük különben sem engedte volna meg, hogy máris nagy feladatok elvégzésére vállalkozzanak, ezért igazán szerény kezdettel elégedtek meg. Vachott Sándornénál, a költő özvegyénél, az ismert és népszerű ifjúsági írónőnél két szobát béreltek, ott nyitották meg továbbképző tanfolyamukat. A keret szerény volt, de azért a tanulni vágyó lányoknak csakis a legjobbat adták. A fiúgimnáziumok legkiválóbb tanárai vállalkoztak a lányok tanítására. Veres Pálné nem találta elegendőnek egy kis irodalom, történelem, esztétika tanulását, a természettudományokat is felvétette a tantervbe és mert a lányokat elsősorban anyai hivatásukra kívánta előkészíteni, a lélektannak és neveléstannak különösen fontos helyet jelölt ki a lányok magasabbfokú képzésében.

Két szűk szobácskában, tizennégy növendékkel kezdte meg működését az Országos Nőképző Egyesület tanodája. De nem hiába volt jeligéjük a Haladjunk, amint a kezdet hihetetlen nehézségeit legyőzték, hétmérföldes csizmákkal jutottak előre. Pedig ez sok küzdelemmel, sok munkával járt. Egyénenként kellett nemcsak minden ellenfelet, hanem a közönyösök még sokkal nagyobb táborát igazukról meggyőzni. Ellenfeleik közé tartozott még Eötvös József báró is, aki azt állította, fontosabb feladat a béres asszonyt kötni tanítani, mint az úri kisasszonyokat filozófiára. De Veres Pálnét se ellenállás, se lekicsinylés, se gúny nem térítette el kitérőtől. Szükségesnek tartotta a lányok szellemi színvonalát jobb neveléssel, alapos tanítással emelni, a vagyontalan lányoknak lehetővé akarta tenni, hogy tudásukra támaszkodva megállhassák helyüket az életben. Tanítónőknek, nevelőnőknek akarta a műveit középosztály lányait kiképezni, hogy jövőjüket biztosítsa, de meg azért is, hogy feleslegessé tegye az idegenből jövő nevelőnők nagy tömegét, mert állandóan fájdalmasan tapasztalta, hogy mennyire veszélyeztetik a lányok nemzeti szellemben való fejlődését.

Az iskola megalakult, fejlődött, Veres Pálné úgy szerette, úgy gondozta, mint anya gyermekét. Tudta, hogy az egész ország szeme rajtuk függ, hogy sikerüknek, vagy kudarcuknak döntő befolyása lesz a közvélemény alakulására. Ezért arra törekedett, hogy amennyire ez már emberi alkotásnál lehetséges, iskolájuk tökéletes legyen. Nem kímélt fáradságot,

bármilyen kis részletkérdést is érdemesnek tartott arra, hogy foglalkozzék vele. Munkáját siker, elismerés kísérte. A szülők, a növendékek hálás szeretete, a szakemberek elismerése, Erzsébet királyné érdeklődése volt Veres Pálné munkájának legszebb jutalma.

A közügyek már fiatalasszony kora óta foglalkoztatták. Talán egyetlen kulturális mozgalom se keletkezett azóta, ami iránt ne érdeklődött volna. De most bármihez kérték közreműködését, mindig azt felelte, hogy ő összeforrt egyesületével, minden munkáját a nőnevelés ügyének szenteli.

Múltak az évek, Veres Pálné boldogan látta az egyesületnek, iskolájuknak nagyszerű fejlődését. És örült családjának, unokáinak, akiknek kedvéért a borzuccai családi házban irodalmi délutánokat rendezett. Mikszáth Kálmán, a család földije és jó barátja, állandó vendége volt ezeknek az összejöveteleknek, ő nevezte el kis akadémiának, sőt azt is megjósolta, hogy Veres Pálné, Rudnay Józsefné szalonjáról az irodalomtörténet is a legmelegebben fog megemlékezni.

Veres Pálné munkás, küzdelmes életéről elmondhatjuk, hogy leánykora szomorúsága ellenére is, boldog és harmonikus volt. Pedig a megpróbáltatások őt se kerülték el. Egyetlen fiú unokája tizennyolc éves korában meghalt, életútjának utolsó szakaszán egyedül maradt. Csak hihetetlen lelkierője, mély vallásossága segítette át ezeken a súlyos csapásokon melyek nem törték meg életerejét, munkakedvét. Sőt 70 éves korában régi munkaköréhez még újabb is jártult. A férj, a gazda halálával elérvult a külső gazdaság, mire ez a csupa energia asszony ennek vezetését is kezébe vette. De nem elégedett meg holmi tessék-lássék gazdálkodással. Hajnalban kelt, minden után nézett, mindenről tudott. Nemcsak felügyelt, hanem a legalaposabban érdeklődött minden részletkérdés iránt, szakkönyvek tanulmányozásával próbálta a gazdálkodáshoz szükséges ismereteket megszerezni. Igazán el lehet róla mondani, hogy utolsó szempillantásig dolgozott. A halálos kór már rágódott a hetvennyolc éves öreg asszonyon, amikor éjjel kocsin utazott Pestre, hogy személyesen fogadja Erzsébet királynét, akinek ez volt harmadik, utolsó látogatása a Nőképző Egyesület iskolájában. De ezután már alig hagyta el ágyát. Súlyos, kínzó fájdalmak gyötörték, de nyugodni, pihenni azért nem tudott. Ha csak egy pillanatra megkönnyebbült,

már elővette munkáját, írta lázas sietséggel, mintha érezné, hogy már nincs sok ideje, tapasztalati lélektanát. Ezt a munkáját még befejezte, de azt már sajnos, nem érte meg, hogy élete nagy műve betetőzésének örülhessen. Egy nappal előbb halt meg, mielőtt az egyetem kapuit megnyitották a nők előtt. A magyar múlt minden korszakának megvoltak a nagyasszonyai, akik mint fényes példaképek álltak a kortársak, az utódok előtt. Ha kellett, karddal kezükben védték házuk táját a betörő ellenséggel szemben. Pártfogolták a tudományt, istápolták a művészetet, ékes latin nyelven védték jogaikat a törvény előtt, még a theológia útvesztőiben is kiismerték magukat régmúlt századok főasszonyai, akik emellett nagyszerű feleségek, kiváló anyák, messze földön híres háziasszonyok is voltak. Akadt minden téren, aki kora legkiválóbb férfiai-val is felvehette a versenyt. De Veres Pálné volt az első, aki nem elégedett meg azzal, hogy tehetségével saját érvényesülésének törjön utat, hanem a nők nagy összességének érdekében kezdett munkálkodni, ő érezte meg először, milyen romboló hatású az egyénre, a családra, a társadalomra, a nemzetre a nők nagy tömegének tudatlansága.

Bár egyedül volt, aki ezt látta, nem riadt vissza a sokszor és sokáig eredménytelennek látszó munkától. Bátran szállt síkra a nőnevelés javítása érdekében. A múlt század közepének utazási és postaviszonyai közt egyenként, személyes rábeszéléssel szerezte a Nőképző Egyesület minden egyes hívét. Fáradhatatlanul agitált, vágta le újra meg újra az ellenállás hétfejú sárkányának mind a hétszer hét fejét. Azután, amikor a talaj már elő volt készítve, elvetette a magot. Anyai szeretettel ápolta a gyenge kis palántát, mintha megérezte volna, hogy milyen hamar lesz a magyar középosztály leányainak iskolájára szüksége. Két keze, agya, szíve vére munkájával építette fel a magyar jövő erős várát, az első leányközépiskolát.

Veres Pálné életútja a XIX. század elején indult el. 1815-ben született, amikor a fülekben még a bécsi kongresszus tánczenéje, a Waterloo-i csata ágyúdörgése visszhangzott. A szelíd biedermeier-korban volt nagy leány, fiatal asszony és közel az ötvenhez, amikor a legtöbb ember már belefáradt az előrenézésbe és megelégszik a múlt emlékeivel, kezdte meg korszakalkotó munkásságát. Nagyszerű törekvéseit megjutal-

mázta a sors. Bár félszázaddal vállán fogott munkához, még harminc évig dolgozhatott és élete végén a megvalósulás nagyszerű képét látta maga előtt, mikor intézetére, az európa-szerte elismert iskolára nézett.

A leányok tanulnak. Ezt ma mindenki egészen természetesnek találja. Szinte nem is értjük, hogy ötven évvel ezelőtt csak egyetlen asszony látta ennek szükségességét. Ezért kell hálás szívvel meghajtani a zászlót Veres Pálné emléke előtt, aki dolgozott, utat tört, hogy akik utána jönnek, könnyebben jussanak előre.

Benedek Rózsai.